

УДК 378.147.041:028.4]-057.875-054.6

О. А. Рощупкина,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
(Запорізький державний медичний університет)

СТРАТЕГІЇ НАВЧАННЯ САМОСТІЙНОСТІ ЧИТАННЯ ТЕКСТІВ ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ

Постановка проблеми. Нові парадигми вищої освіти роблять акцент на формуванні і розвитку фахівця, який готовий до постійного професійного росту, здатний учитися впродовж усього життя, вміє читати різні матеріали за фахом різними мовами з певною метою. Це стосується й іноземних студентів, що здобувають освіту у ВНЗ України. Тому одним з головних завдань забезпечення високої якості підготовки студентів для інших країн є навчання їх самостійно і свідомо відбирати і користуватися раціональними стратегіями вже на довузівському етапі. Звідси є важливим розглянути стратегії навчання самостійної роботи (СР) у процесі читання студентів-іноземців підготовчого факультету.

Аналіз досліджень і публікацій. У методичній літературі стратегії є предметом досліджень багатьох учених (Н. Коряковцева, Н. Сметаннікова, R. Ellis, M. Lutjeharms, J. O'Malley, A. Chamot та ін.). У своїх працях вони наводять різні класифікації стратегій навчальної діяльності у процесі вивчення іноземної мови. Проте стратегії навчання самостійної роботи в ході читання іноземних студентів довузівського етапу вивчено недостатньо, в той час, як ця проблема є актуальною і вимагає подальших досліджень.

Метою цієї статті є розгляд стратегій навчання самостійності під час читання текстів іноземними студентами довузівського етапу.

Процес розуміння змісту тексту є єдиним для усіх мов і контекстів, оскільки заснований на розумових операціях, і ефективне читання відбувається у тому випадку, якщо той, хто читає вміє свідомо обирати і користуватися раціональними стратегіями. На думку Дж. Брунера, стратегією є “деякий спосіб набуття, збереження і використання інформації, який служить досягненню певної мети в тому сенсі, що він має привести до певних результатів” [2, с. 136]. Услід за Н. Сметанніковою під стратегією навчання іноземної мови ми розуміємо загальний, недеталізований, систематизований план навчальної діяльності, програму дій та операцій, усвідомлено вживану студентами для керування навчанням [5]. Під час навчання студенти роблять певний набір дій та операцій. У разі успіху студенти запам'ятовують способи своєї дії, когнітивні операції, використовувані ресурси і переносять стратегію в інші ситуації,

роблячи її універсальною. Кількість стратегій і частота їхнього використання є індивідуальними. Стратегії навчання спрямовані на довгострокові цілі, завдяки яким відбувається вдосконалення знань іноземної мови, досягається їхня велика надійність і міцність. При цьому стратегії навчання виконують не лише когнітивні функції. Вони спрямовані на такі процеси, як планування та організація власного навчання (саморегулювання), соціальний (співпраця з іншими) й емоційний (афективний) процеси.

Останнім часом у зв'язку з підвищеною увагою до самостійної роботи студентів у методичній літературі наводяться різні таксономії стратегій навчальної діяльності під час вивчення іноземної мови (А. Акішина, І. Кіселевич, Т. Тимофєєва, С. Faerch, G. Kasper та ін.). Пропоновані класифікації включають як власне стратегії роботи над мовою, так і різного роду здібності, психологічні механізми, аспекти культури навчальної праці, комунікативні вміння тощо. За соціальними і пізнавальними процесами вони групуються в метакогнітивну, когнітивну та емоційно-афективну групи. За видами мовленнєвої діяльності поділяються на стратегії читання, аудіювання, говоріння, письма. За тимчасовою віднесеністю роботи з текстом – на передтекстові, текстові та післятекстові стратегії. За відношенням до процесу навчання вони поділяються на стратегії, що створюють готовність до вчення, організації засвоєння і оцінювання і контролю. За основою використовуваних засобів вони можуть бути вербальними і невербальними (наприклад, графічними) тощо.

Важливе місце в системі класифікацій стратегій вивчення іноземної мови займають стратегії читання, під якими розуміється план, програма дій та операцій читача, що працює з текстом, які сприяють розвитку вмінь читання і роздуму над прочитаним. Навчання стратегій читання включає не лише вміння розкривати ієрархії інформаційних рівнів (факти, думки, судження), сенсів тексту (основна думка, тема, підтема, мікротема тощо), але й власне процес розуміння (інформація рефлексії), тобто процедуру навчання розуміння під час читання, а також взаємодію “читач – текст”. Знання стратегій читання потрібне для успішного здійснення читацької діяльності.

У контексті навчання самостійності під час читання іноземними студентами довузівського етапу актуальними є такі групи навчальних стратегій: метакогнітивні, когнітивні та емоційно-афективні. Кожна з них є складним конгломератом складових і реалізується на передтекстовому, текстовому і післятекстовому етапах роботи з текстом спочатку в аудиторії за допомогою викладача, а потім закріплюється й удосконалюється в процесі самостійної роботи.

Першу групу – метакогнітивні стратегії – у методичній літературі називають стратегіями вчення або організаційними загальнонавчальними стратегіями, оскільки вони формують і розвивають загальнонавчальні вміння і складають основу вміння вчитися. Метакогнітивні стратегії навчання забезпечують загальні процеси пізнавальної розумової активності і процеси інформаційно-пізнавальної навчальної діяльності, передбачають роздум про процес навчання, самопідготовку до нього, контроль результатів навчання.

Метакогнітивні стратегії включають: самопланування (складання розпорядку дня, списку справ наступного дня, ведення щоденника записів різного роду завдань, постановка організаційних цілей тощо), самопрограмування (планування системи дій для виконання конкретного завдання), самокерування (створення умов для якісного виконання завдання), самовиконання (виконання завдань з використанням вибраних форм та операцій розумової діяльності), самоконтроль (постійне відстежування правильності виконання навчальної діяльності), самооцінку (перевірка адекватності виконання завдання за заданим стандартом), самокорекцію (виправлення допущених помилок, корекція результатів), самоусвідомлення (усвідомлення студентом свого когнітивного і навчального стилю).

Другу групу складають когнітивні стратегії, під якими розуміють ментальні процеси, що безпосередньо спрямовані на переробку інформації, призначеної для вивчення. Під час навчання самостійної роботи в процесі професійно зорієнтованого читання іноземних студентів довузівського етапу важливими є наступні когнітивні стратегії.

Стратегії компенсації мовних засобів компенсують розрив у мовних засобах і забезпечують процес читання навіть за наявності незнайомих слів. Ця група стратегій передбачає використання мовної та контекстуальної здогадки, ігнорування незнайомих мовних засобів, використання еквівалентних замінів, рідної мови або мови-посередника, словників різного типу тощо.

Лінгводидактичні стратегії пов'язані з засвоєнням системи російської мови. У цій групі є дві підгрупи: семантичні і лінгвосистематизуючі стратегії. До семантичних стратегій відносяться: уточнення контекстуального значення; пошук/виділення необхідних значень мовних засобів за формальними і семантичними ознаками, особливостями вживання, комунікативно-функціональною ознакою; спостереження, пошук нових слів у відомому контексті та відомих у новому контексті; аналіз мовної одиниці з точки зору її мовного потенціалу створювати нові значення в процесі мовленнєвого спілкування. Лінгвосистематизуючі стратегії включають: співвідношення нового значення з іншими у низці відомих; побудова системи

синонімічних мовних засобів; побудова системи протилежних значень; вибудовування понятійно-тематичних рядів мовних засобів; формулювання “власної” (для себе) системи правил; використання графічних опор (схем, таблиць, навчальних моделей) для систематизації правил; системно-порівняльний аналіз мовних засобів, що вивчається, і рідної (мови-посередника); складання і використання короткого термінологічного списку.

Навчально-тренувальні стратегії забезпечують практичне оволодіння мовними засобами, самостійне тренування, включення в різні ситуації мовленнєвого спілкування і використання мови, що вивчається, як засобу виконання різних функціональних завдань, що дуже важливо для самостійної роботи. Ці стратегії реалізують позицію “я – викладач”, організовуючи індивідуальну навчальну діяльність.

Стратегії самостійного ознайомлення з мовними засобами включають постановку питань про основні характеристики мовної одиниці, співвідношення її характеристик з відомим/аналогічним мовним і мовленнєвим досвідом у рідній мові та тій, що вивчається, прогнозування труднощів використання мовної одиниці, виділення особливостей вживання її в контексті тощо.

Стратегії запам'ятовування (на рівні ізольованої мовної одиниці або в мінімальному контексті) передбачають повторення слова, речення, тексту; повторення зразків речень із заміною (підстановкою), розширенням; складання смислових пар, словосполучень, речень за зразком; згрупування мовних одиниць за певною ознакою; схематична систематизація мовних одиниць тощо.

Стратегії контекстуалізації, що передбачають використання мовної одиниці в контексті, об'єднання їх у смислове ціле – контекст; моделювання висловлювання за зразком з включенням відповідних за смислом мовних одиниць; трансформацію речення для вираження однієї і тієї ж думки; підбір еквівалентних замінів, перифраза; складання контексту-ситуації на підставі ключових мовних одиниць тощо.

Стратегії пошуку опор у читанні включають опору на заголовки, підзаголовки, рубрикацію, тему, ситуацію, широкий контекст; використання ілюстрацій, графічних опор; виділення структурних і логічних частин тексту; виділення ключових слів, фраз, речень; виділення смислових, логічних, міжфразових засобів зв'язку – мовних маркерів тощо.

Ресурсні стратегії – це ведення довідкових робочих записів, словничків; складання словникових і довідкових коментарів, робочих опорних схем, таблиць, карт тощо.

Інтелектуально-когнітивні стратегії застосовують під час читання для розуміння ієрархії змісту тексту: виділення ознак, понять, фактів; деталізація явищ; групування, класифікація слів, понять, тем за різними ознаками; логічна індукція – дедукція; узагальнення інформації; порівняння і класифікація фактів; систематизація описаних явищ; прогнозування подальшого ходу подій; переклад текстової інформації в інші знакові системи; вибудовування доказів, аргументації; висновки; критична оцінка прочитаного; перенесення висновку в нові ситуації та ін.

Інформаційно-когнітивні стратегії застосовуються під час читання для пошуку, відновлення та аналізу інформації, створення ієрархії інформаційних рівнів тексту і включають пошук, виділення, організацію, передбачення, узагальнення, оцінку, інтерпретацію, повідомлення смислової інформації та ін.

Навчально-інформаційні стратегії є інтеграційними видами навчально-інформаційної діяльності, які потрібні під час роботи з навчальною літературою, додатковими інформаційними і довідковими матеріалами: складання плану прочитаного тексту; складання логіко-смислової низки ключових слів, фраз, фактів тексту; короткий виклад (переказ) прочитаного тексту; коротке конспектування; заповнення таблиць, схем, графіків тощо.

Третя група стратегій включає соціально-афективні стратегії, які представляють інтерес у груповій роботі, оскільки передбачають взаємодію студентів з іншими учасниками процесу навчання і залучення їх у процес навчання, усвідомлення студентами власних почуттів й емоційної готовності до процесу вивчення іноземної мови. У цій групі стратегій можна виділити дві підгрупи: стратегії навчальної співпраці та афективні стратегії. До першої підгрупи відносимо постановку уточнюючих та інших питань (про характер навчальних завдань, матеріалів, прогнозування й аналіз труднощів, прохання пояснити, виправити); складання мовних і мовленнєвих завдань для групи; обмін навчально-тренувальними завданнями; складання пояснень, схем, правил для навчання товаришів у групі; спільну, інтерактивну самостійну мовленнєву практику; коректорське читання; взаємоперевірку в парах і групах, спільну оцінку рівня володіння мовою, що вивчається, зокрема, читанням як видом мовленнєвої діяльності. Друга підгрупа включає такі стратегії: само-нагороду, само-заохочення, само-підбадьорення.

Висновки. Таким чином, виділені метакогнітивні, когнітивні та соціально-афективні стратегії навчання іноземних студентів підготовчих факультетів самостійної роботи у процесі читання текстів за фахом є необхідними і достатніми для успішного здійснення їхньої читацької діяльності в умовах самостійної роботи. Уміння

користуватися цими стратегіями дозволяє іноземним студентам самостійно читати літературу за фахом нерідною мовою, дає можливість майбутнім фахівцям своєчасно оновлювати і поповнювати свої знання, забезпечує їм доступ до провідних джерел інформації.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження пов'язані з вивченням стратегій навчання інших видів мовленнєвої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акишина А. А. Учимся учить. Для преподавателя русского языка как иностранного / А. А. Акишина, О. Е. Каган. – М.: Рус. яз. курсы, 2004. – 256 с.

2. Брунер Дж. Психология познания : за пределами непосредственной информации / Брунер Дж. [пер. с англ. К.И.Бабицкого]. – М. : Прогресс, 1977. – 412 с.

3. Киселевич И. Н. Познавательные стратегии восприятия и понимания профессионально ориентированной речи / И. Н. Киселевич // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка: Серія: педагогічні науки : зб. праць. – Чернігів : ЧДПУ, 2009. – Вип. № 70. – С. 86–91.

4. Коряковцева Н. Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык : пособ. для учителей / Коряковцева Н. Ф. – М. : АРКТИ, 2002. – 176 с.

5. Сметанникова Н. Н. Стратегический подход к обучению чтению (междисциплинарные проблемы чтения и грамотности) / Н. Н. Сметанникова. – М. : Школ. б-ка, 2005. – 512 с.

6. Тимофеева Т. И. Формирование стратегической компетенции студентов в коммуникативной деятельности в процессе обучения иностранному языку / Тимофеева Т. И. – Ульяновск : УлГТУ, 2011. – 136 с.

7. Ellis R. Understanding Second Language Acquisition / Ellis R. – Oxford: Oxford University Press, 1986. – P. 18–128.

8. Faerch C. Processes and Strategies in Foreign Language Learning and Communication / C. Faerch, G. Kasper // International Studies Bulletin. – 1989. – No 5. – P. 47–118.

9. Lutjeharms M. Learning Strategies. Language Learning for European Citizenship. Report on Workshop 6 A / M. Lutjeharms. – Tampere. Finland. – 1991. – P. 34–42.

10. O'Malley J. M. Learning Strategies in Second Language Acquisition / J. M. O'Malley, A. U. Chamot. – Cambridge: Cambridge University Press. – 1990. – 412 p.